

ხელის-მწერის მიხედვით:

ფრონტა

თელისში „ფრონტის“ რედაქციის კანტორაში, შეიქმნა...
თელისის გარეუბნის მცხოვრებელთა ს. ადრესი: Въ Тбилиси. Въ контору редакціи грузинской газеты „ВРЕМЯ“.
რედაქციის კანტორაში მიიღება ყოველ-გვარი მანუსკრიპტები სხვა და სხვა ენებზე. მასი განცხადების დაბეჭდვისათვის ჩვეულ-ბრძანების ასობით გაზეთის სტრიქონზე 8 კაპ.

საკოლონიო და სალიტერატურო გაზეთი.

მაგზაფრით თელისში	მაგზაფრით:
დღე-გრძელად აღდგომისა	— — — — 6 რ. 50 კ.
ქართლის წლისა — 7 რ. 50 კ.	— — — — 3 — 50 კ.
ნაგებარის წლისა — 4 —	— — — — 2 —
სამის თვისა — 2 — 50 კ.	— — — — 2 —

ცალკე ერთის ნუმრისა გაუგზავნელათ — 3 შაური.
„ფრონტა“ გამოდის კვირაში ერთხელ, ხუთშაბათობით.

შინაარსი:

თელისი 8 მაისს. წიგნი რედაქტორთან. — პოლიტიკა: ამერიკა. — შიანთა. — იტალია. — ტელეგრაფები. — საქართველო. — ლექსები. — საგვარეულო ცნობები. — რამდენიმე ადგილი მოთხრობიდან „მართა“. — განცხადებები.

რედაქციის განცხადება.

რედაქციის „ფრონტის“ რედაქტორი თავის საკოლონიო-საპოლიტიკო მიზნის პეტერბურგს, იმის მაგივრად დროებით რედაქტორობა გაზეთისა იკისრა უფ. მესხმა.

პეტერბურგში იბეჭდება და ამ პერიოდის ბოლოს საქართველოსაკენ გამოგზავნება:

კაცია ალაშიანი,
მოთხრობა
ილ. შავჭავჭავაძისა (მ. ჯიმშერიძისა).

თელისი 8 მაისს.

მის მისს გამოვიდა ახალი ქართული სალიტერატურო და სამეცნიერო ჟურნალი „მნათობი“, ჩვენთვის ძლიერ სასიამოვნოა ახალი ჟურნალის დაარსება; ყოველი მამულის კეთილ-დღეობის მოსურნე უნდა შევხაროდეს ამისთანა შესანიშნავ-საზოგადო საქმესა; ახლანდელ ჩვენ ლაზრის ლიტერატურაში არა თუ ჟურნალის გამოცემა, არი დაბეჭდილი თაბახის გამოცემაც შეესანიშნა. „ფრონტის“ რედაქციისათვის ახალი ჟურნალის დაარსება მეტადრე სასიამოვნო უნდა იყოს, რადგან ორივე ერთი და იგივე დანიშნულება ექმნება და ორივე ერთად ეცდებიან ერთს და იგივე მიზანს მიადგინონ; უეჭველია, რომ, როცა ორი კაცი დაადგება ერთს რასმე, მაშინ უფრო კარგათ წავა საქმე და მათ შორისაც უფრო ნაყოფიერი და სასარგებლო შედეგები ექმნება, ვიდრე მაშინ, როცა ესევე საქმე მართა ერთს აწევს კისერზედ.

პირველს სტატიას უ. ინაშვილი ამტკიცებს, რომ რიგიანი ჟურნალი ჩვენთვის საჭიროა და ცხარად აუყვარის იმათ, ვინც ჩვენში ჟურნალის სარგებლობას უარ ჰყოფს. ძლიერ შესაძლებელია, რომ არიან ჩვენში ისეთნი პირნი, რომელნიც მართლა უარ ჰყოფს.

მა. ამასთან ხალხსაც უფრო პოლიციელებისა ეშინია და პატივისცემა აქვს.

შეასრულა თუ არა სასწავლებელი, შარემუს 'მევიდა პოლიციის ნაწილში. ამან აქ გამოიჩინა საკვირველი სიმარჯვე და უფროსების ერთგულობა: ის შეჰყურებდა იმთ თვალში, როგორც ერთგული ძაღლი. ამითი ისე შეაყვარა ამთ თავი, რომ ის პირველსავე შემთხვევაში დანიშნეს ერთს მსუქანს უბანში დაიმბევის თანაშემწეთ. შარემუსმა აქ მალე შეისწავლა ყოველივე ოსტატობა, რაც კი საჭირო იყო ფულების შესაძენათ. მოკლე ხანში იმან კარგათ გაიგოა ჯიბე. „შულს ფული უნდაო!“ ამბობს ქართული ანდაზა. ამ ფულების შექმნას ის არ დასჯერდა. იმას მოუვიდა ახლა თავში ფიქრი, რომ ცოლიც ფულიანი შეერთო.

რადგან სოფელში ადვილად არ იშოვებოდა კარგი ფულიანი ქალი, ამისგან იმან დაიწყო ცდა, რომ ისევე ქალაქში დაბრუნებულიყო სასარგებლო რასმე ადგილზე და იქ ედევნებინა ყური კაი მსუქანი გასათხოვარი ქალისთვის. „მუნდა გონჯი იყოს, თუნდა ორივე ფეხებით მახინჯი იყეს, — ჰფიქრობდა ისა, — ოღონდ ბევრი ფული ჰქონდეს! ფულს ყველა შეუძლიან და ქალი, როგორც უნდა უნდა იყეს, რას მომცემს, ან რას წამართმევს!“ თავის ოსტატობით შარემუსმა მალე იშოვნა იმისთანა ადგილი, როგორც უნდა: ის დანიშნის უბანის აფიქრათ ქალაქში. აქაც მალე გამოიჩინა იმან თავი. და თავის სიმარტით იმის ჯიბეს თანდათან ემატებოდა; ხალხი თანდათან მოჰყვანდა თავის პატივისცემაში. ბევრჯერ გაიმართა შარემუსზედ საჩივარი; ბევრჯერ დანიშნა იმაზედ გამოძიება, მაგრამ შარემუსის ერთგულებაში კილოს ვერა ჰყოლოდნენ: ყოველთვის მომჩივრები რჩებოდნენ მტყუნნი და, რასაკვირველია, ამ გვარ

ფენ ჟურნალის სარგებლობას; მაგრამ, როგორც ყველაფერს ქვეყანაზე, ისე ამთ სიტყვებსაც აქვს თავისი საფუძველი და მიზეზები. — შ. ინაშვილი ამბობს: „ჩემი მოწინააღმდეგენი თითს მიმიშვერენ „საქართველოს მოამბეზედ“ და გულის სამაყით მიტყვიან: „იხილეთ და სცანით, ურწმუნოვ!“ — ისეთი ჟურნალის დაცემა, როგორც იყო „საქართველოს მოამბე“, რასაკვირველია, ბევრს ჩამოაყრევინებდა ფრთებს და აფიქრებინებდა, რომ ჩვენში ჟურნალები ჯერ-ჯერობით ვერ იხიერებნენ. ამ საქმეზე კარგათ უნდა მოიფიქროს „მნათობის“ რედაქციამ; იმან გონა, უნდა იცოდეს — რომელი მიზეზებისა გამო მოკვდა ისე მალე „საქართველოს მოამბე“. ამიტომ რომ იმას მოაკლდა თანამშრომლები, ჟურნალი უკანასკნელ დროს გათხელდა, სჯატიები შემსუბუქდნენ; ამის გამო მერვე წელიწადს, რომ ეცოცხლა, რასაკვირველია, ხელის მოშვერნი მოაკლდებოდნენ; მესამეს შეძლება, ოციც აღარ ეყოლებოდა და შემდეგ ვაწყებდა ჰაან-წყვეთით ფართხვას. ამ ძალღერ ცხოვრებას „საქ. მოამბემ“ ისევე ის ამჯაზინა, რომ ერთბაშათ მოესპო თავის თავის არსებობა.

რედაქციამ უნდა მიიღოს ყურადღებაში-თუ რა იშვიათათ მოიპოვება ჩვენში ასეთი ჟურ-

ცილის მწამეველთ შარემუს ღირსეულ სასჯელსაც აყენებდა-

— თქვენ კრუ, სულელებო, თქვენა! თქვენ მე ჩივილს მიბედათ?! თქვენ, იქნება, ხლებნიკოვი ან ჩამოევი გეგონათ!.. მე თქვენ გაგაცნობთ — ენც ვარ!... წაიყვანეთ! — მიუბრუნდებოდა შარემუს დესიატნიკებს და დესიატნიკებიც უჩვენებდნენ ამ კრუ მომჩივარებს ვირის აბანოს კარებსა.

მომჩივრები შეხედდნენ როგორცაც სხვა ნაირათ ერთმანეთს, წაიბუტბუტდნენ რალაცა თათრულს ანდაზასა და გაჰყვებოდნენ დესიატნიკებს ამ აზრით, რომ კვლავ რაც უნდა მოსვლოდათ, აღარას დროს აღარ ეჩივლათ შარემუსისათვის.

— ახარ, აკ ვამბობდი — ნუ უჩივლებთ მე-თქი, — ეუბნებოდნენ ერთი მეორეს წელის ზნე-ქით და შუშუნათ, შინ დაბრუნებული მომჩივრები: — მაგისთანა ვინმესედი ჩივილი — ის ემეხომ არ არის!...

— ბავბრეყდელი რალა... საცა სხეები იყენენ, იქ ჩვენც ყაბული გექონდა, რა გერჯოდა!.. — ხათა! ხათა! ხათა!... ახლა ქუუს ვისწავლით!...

რასაკვირველია, რამდენიც გამართლდებოდა იმგვარის ცილისწამებისაგან, იმდენი უფრო ძალა ეძლეოდა შარემუსს, პატივისცემა ემატებოდა და ჯიბეც ეზღებოდა. რამდენიც ჯიბე ეზღებოდა, იმდენი უფრო მდიდარს ქალს ეძებდა. რამდენი აუჩნდა საცოლო! მაგრამ იმთ არ გამოაჩნდათ შარემუსის გულის შესაჯერებელი ფული. „რაში მერქარება, — ამბობდა ისა — რა ხანი მე გაშვლია! მინამ არ შევირთავ, მინამ კარგი ფულიანი ქალი არ გამოჩნდება, აჰა!...“

მოითმინა შარემუსმა და მოთმინებამ უბრალოთ არ ჩაუარა: გაეიდა რამდენიმე ხანი და გამოჩნდა ამისი საჯერო ქალიცა.

ნალის ხეირიანი თანამშრომელი და საზოგადოთ მწერალი, რომელსაც შეეძლოს დაუჯილდოებელად იშრომოს ჟურნალისათვის, შკონომიური გარემოებისა გამო ყოველგან და აგრეთვე ჩვენ შიაც ნაწიელი და მკოდნე ხალხი თითქმის სულ ღარიბები არიან; ღარიბს, რასაკვირველია, ყველაზე უფრო ლუკმა პური სჭირდება; ამის გამო ის ეძებს ისეთს შრომას, რომელიც მას აძლევს ამ ლუკმა პურსა; ის შედის სამსახურში, კეთდება ჩინოვნიკათ და ხშირად სამსახურით ისეთ ნაირად არის ის შთანთქმული, რომ ვერ ახერხებს საზოგადო-სალიტერატურო საქმეებში მონაწილეობის მიღებასა.

ჩვენ გვსურს, რომ „მნათობის“ რედაქციამ კარგათ მოიფიქროს ამ საქმეზედ.

პირველ ნომერზე ჩვენ ვერაფერს ცუდს ვერ ვიტყვით, თუმც (რედაქცია თვითონ უნდა გრძობდეს ამას) იმას არა აქვს ისეთი სიხვედრე და ისეთი ჟურნალის ხასიათი, როგორც ჰქონდა პირველ „საქართველოს მოამბის“ ნომერსა. საზოგადოთ პირველ ნომერში კარგი სტატიები არიან; მაგ. „საქარა თუ არა ქართული რიგიანი ჟურნალი“, შ. ინაშვილისა — ძლიერ ცოცხალი სტატია; შ. ინგილო-ჯანაშვილის — გაუთავებელი სტატია, იმედია კარგი ექმნება; აგრეთვე თ. ჯამბაკურიანი-მრბელიანისა-ისტორიული სტატია „ს-

მს მოხდა შემდგომთა ვითარებათა შინა.

თუმცა ფარემუს ღიღ ცოდოთა რაცხდა ამგვარს საქმეს, მაგრამ ერთხელ როგორცაც ის წავიდა სომხების ეკლესიაში. ისა და ჩინოვნიკი მიკირტი მიკირტის მივიდნენ ფეთხანში წირვაზედ. ამისი უცნობი საცოლო იყო აქა.

მაგრამ დაჰხედეთ საოცრებას! შარემუსის საცოლომ, შუშანა ხეჩატუროვამ ნახა იმდამეს ის სიხმარში.

„ღვას შუშანა ვითომც საყდირში — ფეთხანში, — სადაც იმის გარდა სხვა მრავალი ხალხია. იმის გარშემო ირევა და ღვას ხალხი: მოხუცებული დედაკაცები, თეთრათ ჩაღრში გახვეულნი, ღვანან, იცემენ გულში მუშტსა მეტის სასოებითა, ლოკულობენ და ბუტბუტებენ რალაცა სავედრებელს სიტყვებსა; შემოდინ მოხუცნი და შუახანს გარდასულნი გრძელ სახელოებისა ჩოხებში, უღვაშებ გაკრეკილები და არ უყურებენ ქალებსა, რომ არ დაეკარგათ სასოება და შეჰვედრიან ღმერთს მხურვალის ოხვრითა; შემოდინ ახალგაზდა საცოლო ვაჭრები და ჩუმთ გაიყურებიან ყმაწვილი ქალებისაკენ, მაგრამ შუშანა ამათ ყურს არ უგდებს აგრე რიგათა, რადგან ბევრათ არაფრათ ვერაინებთან; შემოდინ ყმაწვილი ჩინოვნიკები; იმთ დანახაზედ შუშანას სხვა ნაირათ უწყებს გული ცემასა, მაგრამ ცდილობს, რომ არ შეამჩნდეს ეს გულის ცემა და ის ნაშათ უშვებს ძირს თვალებსა და ჰლუნავს თავსა, თითქო არცკი შეუნიშნავს ისინიო; აგერა შემოვიდა იმისი ნაცნობი ჩინოვნიკი — მიკირტი მიკირტი და იმას შემოჰყვა თან ერთი დაკენკილი შეთვალწარბა პოლიციის ჩინოვნიკი. პოლიციის ჩინოვნიკი იყო დაღვრემილი სახის კაცი, თითქო ამის პირზედ თავის ღდენი ღიმილი არ მომდგაროა, ისე ღრმთ თავის თავში ჩაკვირე-

პინძის ომი, 1770 წ. და სხვ. მანსაკუთრებით გვიანა ჩვენ, რომ უ. ავალიშვილს მიუღია თავისთავზე შრომა „ღონ-ძინობის“ გარდათარგმნისა. ჩვენ გვგონია, რომ ამისთანა ქმნილებები რომ ხშირად თარგმნოს რედაქციამ, ყურნალი იშოვნის ბევრს მკითხველებს. ძეთილი და სასარგებლო საქმეა აგრეთვე მასესი—„ლუკმა პურის“ გარდაკეთება.

ჩვენთვის ძლიერ სასიამოვნო იქნება, რომ ახლად დაბადებულ ყურნალსა „საქართველოს მოამბესთან“ ბოლო არ ექმნებოდეს, რომ ის წინაბედვით წაიყვანდეს თავის საქმესა და არავის მისცემდეს იმის თქმის მიზეზსა, რომ ახალი თარგმნის საქმეს ხეირიანად ვერ წაიყვანსო.—

ჩვენის მხრით—ვისურვებთ ახალი ყურნალისათვის ყოველ კეთილ-დღეობასა და წარმატებას.—

უფალო ჩედაქტორო!

პარასკევს ორს მისს მფილისის თეატრში იყო წარმოდგენა სომხურს ენაზედ. ითამაშეს დრამა „სამელი“ ოთხ მოქმედებად და ვოდვილი „ახალი დიოგენი“, რომელიცა, სიამოვნებითა დაუმბატებთ ამას, არიან შეთხზულნი ჩვენ ქალაქში. დაწერილებით ვერ მოგახსენებთ, რაზე იყო ლაპარაკი იმ დრამაში: სომხური ენა, ჩემი ცოდვა ქანდეს იმას, ვინც შე ის არ მასწავლა, ძალიან ქარკვეტათ ვიცი. მაგრამ, რადგან ცოტა სომხურის ცოდნის გარდა, მე შეყურება რამე სცენის ხელოვნებისა, ამისთვის მაქვს ნება ესთქვა, თუ როგორ მიდიოდა მოქმედობა.—სწორეთ მოხსენოთ, ძალიან საკვირველია, რომ ამატორებმა ისე მშვენიერათ წარმოადგინეს. მართის მხრით, ვერ ვპოვებდი იმათში გაუბედაობას, მალ-მალ გაწითლებას და ტუყილი სირცხვილს, რომლითაც ყოველთვის ირჩევიან ახალნი მოთამაშენნი; მეორე მხრით-იმ ჰომილს, უსიხრცხვილობას და თავის თავის მოწონებას,

ბული, თითქო ქვეყნის ხარჯს ამას სთხოვენო. იმის მრისხანე და დაღერებულს სახეში შუშანას რაღაცა დიდკატური და მალალი გამოხატულება ეჩვენა. „ნეტა ვინ უნდა იყოს?“ მაშინვე გაიფიქრა შუშანამ. პოლიციის ჩანონიკმა შეპხვდა შუშანას; შუშანა გაწითლდა და სირცხვილით ჩაღუნა თავი ძირსა. ამ დროს ეიღამაც კარგა ხმა მალლად უთხრა იმას: „მე არის შენი საქმეო, შენ და ეგ ერთმანერთს არ ასცდებით. მე უეჭველად შეგირთავს შენა“.

ამ სიტყვებზედ ისეთ ნაირათ დაუწყო შუშანას გულმა ცემა, ისეთ ნაირათ აემღერა გრძნობა და გონება, რომ თითონაც არ იცოდა, რა მოუვიდა იმას: შუშანას მაშინვე ჩაუვარდა გულში სახე დაკენკილი პოლიციის ჩინოენიკისა და ისეთ ნაირათ შეუყვარდა ის, რომ, როდესაც კი გამოვლიძებოდა, იმისი სახე უღდა ცოცხლივ თვალწინა, თითქო ეხლაც ჰხედავსო. შუშანა მძინარეც კი ჰგრძნობდა იმის უცნაურს სიყვარულსა და ვერ იშორებდა გონებიდან იმის სახესა.

როდესაც გამოვლიძების შემდგომ მოვიდა გონსა, შუშანამ სთხოვა დედასა, რომ შეეშა ის წირვაზედ ფეხბანში.

— წადი, შეილო, თუ შნო გაქვს ღეთის ვედრებისა; მაშიდა შენ მათელას წაპყე; მე დღეს ვინმეებს მოველი, მე ვერ წამოვალ.

შუშანასთვის სულ ერთი იყო ეს წამოვიდოდა, თუ მაშიდა; იმას მაშიდა კიდევ ერთია, რადგან იმასთან უფრო თავისუფლად იქნებოდა.

— ეს ხომ ამხნდა, — ჰფიქრობდა შუშანა, — რომ ფეხბანში მივდივარ, მაშ ისიც ამხნდება, რომ იმ ჩასტის აფიცარს ენახამ... მე დაცდილი მაქვს ჩემი სიზმარი: თუ ერთიც არის, რასაც სიზმარში ენახე, ამხნდა—ყველაფერი ამხნდება... რა ლამაზი რამ არის და!.. შთუ-

რომლითაც კონტაობენ ბევრნი ძველნი არტისტები. მართის სიტყვით წარმოდგენამ მეორე მისისამ შეამკო ჩვენს ქალაქი, რომელშია იპოვებიან ესეთი არტისტები, თუმცა არ უსწავლიათ იმათ არტისტული ხელოვნება. როგორც ქართველს კაცსა, მე უფრო მომეწონა ვოდვილი „ახალი დიოგენი“, ამისთვის რომ ბევრი რამე ქართულ ენაზედ იყო. სუჟეტი ამ ვოდვილისა, გონია, ის არის, რომ ძარაბეტა (ეს სახელი მე დავარქვი, რადგანაც ნამდვილი სახელი დამავიწყდა) ცდილობს დაიჭიროს საყვარელი თავის ცოლისა, რომლის ეშმაკობა კარგათ იცის. მართხელ ძარაბეტამ გაიგო, რომ იმის სახლში არის ცოლის საყვარელი; იმას უნდოდა დაეჭირა ის და კარგათ მიებეგვა: საყვარელმაც გაიგო ეს და დაიძალა ბოჩკაში, სადაც ის, უბედური, იპოვნეს... ამ ვოდვილში, მოთხროვისა მებრ სუჟეტისა, სცენაზედ ისხდნენ თხუთმეტ კაცამდინ, ვახშობდნენ დუღუკით, დაირით და მშვენიარის სიმღერებით შეექცეოდნენ; „ალაფერი“ და „ახალი-ოლ“ გადიოდა და გამოდიოდა. ჩვენ საქართველოს შეილსა ეს წარმოდგენაზედ უფრო მოეწონათ. მე მივიხედე აქეთ—იქით, ყველას ღიმილი მოსდიოდა, ტოკდა თავის ადგილზედ, ბევრნი ჩუმათ ამბობდნენ: „აჯან, აჯან!“

ამ გამხიარულებულს ხალხსა, რომ შეეხედე, მეც გულ-ჭირი უკუნ მყვარა. როდესაც ერთმა აქტორმა შემოსძახა „ახ! მთერე, მთერე!“ მშვენიერის ხმით, გრძნობით იმ დასაქცევა გული წაიღო. ამას შემდეგ ერთმა სომხური სიმღერა სთქვა იტალიანურ მოტივზედ; მშვენიარი ტენარი, ამანაც ბევრი სიამოვნება გვაჩვენა. ჩვენ ტუმის კერით, რომელმაც ჩვენ დაგვყარუვა და ისენიც, გადაუხადეთ იმათ სიკეთე. შათაგების დროს, როცა დარდიმანდულათ შემოძახეს: „ლოთებო, ნეტავი ჩვენა, დღეს მოგვეცა შეება ლენა“, ბევრმა (ჩვენ ყმაწვილობას მოგახსენებთ), კინა-

ოთ ძალიან დიდი კაცის შეილი უნდა იყოს... რომ არ ამხნდეს სიზმარი და აღარ შემირთოს... ამისთანა საქმოს დაკარგვა, ამ ხნის ქალისა! „შუშანას დაუწყო გულმა მაშინლათ ცემა; მაგრამ ისევ მალე მოიბრუნა გული იმითი რომ, რაკი სიზმარში ნახა თავის თავი ფეხბანში და კიდევ უსრულდება, მაშასადამე სხეც ყველა ახდება, რადგან ეს ძალიან კარგათა ჰქონდა დაცდილი.

შუშანამ გამოიქნა პირი, წაისვა კარგა მაგრა ფერ-უმარლილი, გაიწავა ლოკაზედ განგებ გაკეთებული ხალი და გასწია წირვაზედ.

საყდარში ის დადგა კარებთან ახლო, როგორც სიზმარში ნახა იმ რიგათ...ერთიც ენახოთ; წარმოდგინეთ თქვენ შუშანას გაცემა: შემოდის იმავე წესით ხალხი, როგორც ენახა სიზმარში და ერთიც ენახოთ, შემოვიდა ჩინოენიკი მიკირტი მიკირტიჩი და შემოჰყვა თან დაკენკილი პოლიციის ჩინოენიკი. პოლიციის ჩინოენიკმა მაშინვე გადაავლო აქაურობას თვალი და შუშანასაც შეპხვდა: თუმცა შუშანაზედ თვალები არ გაუფიქრებია, მაგრამ შუშანამ მაინც ჩაღუნა თავი და ქარხალივით გაწითლდა. აემღერა ამ შეხედვაზედ შუშანას გრძნობა, დაუწყო გულმა ცემა და რაკუნნი, თითქო კარში გამოვარდნას აპირებდნო. ისეთ ნაირათ აემღერა შუშანას გრძნობა, რომ, როდესაც მიკირტი მიკირტიჩი დაუკრა იმას თავი, ამან სრულებით ვერ შენიშნა.

— ვინ არის ეგა? — ჰკითხა პოლიციის ჩინოენიკმა მიკირტიჩისა.

— დიდი მზითვის პატრონია. — უპასუხა იმან თავის ქანჭურით: — ეგ არის ხეჩატურ ჩაიფხანოვის ქალი.

— აა! — მაიფიქრა გულში შარეიმუხმა და ჩინახსოვრა ესა. იმან ერთი კიდევ გაიხედა ქალისაკენა, რომ კარგათ შეენიშნა. შუშანას არც ეს შეხედვა გამოეპარა და

ლამ თამაშობა დაიწყეთ. ტეატრი საესე იყო ხალხით.

მე ვახლდით ქართულ წარმოდგენაზედა, ნემენცის კლუბში; სწორე მოგახსენოთ, სომხური თეატრი უფრო ბევრათ მომეწონა, თუმცა არცარა ქართველ მოთამაშეთ აკლდათ რამე. საკვირველი ეს არის: მოთამაშები არიან, მაყურებლები ბევრი არის, სათამაშო ადგილი კი არსადა გვაქვს! მალაქის თეატრი, როგორც ყველამ იცის, არის იტალიანურის და რუსულის ტრუჰპებისთვის. მანა ჩვენ ქართველებსა და სომხებს ერთის თეატრის შენახვა არ შეგვიძლიან? მანა ჩვენში ვერ იპოვება იმისთანა კაცი, რომ ეს კეთილი საქმე ითავოს? მეროპაში ბევრს სოფელში არის თეატრი, მარშავეში უფრებსა აქეს თავისი თეატრი; ამოდენა ქალაქში, როგორც მფილისისი, ამოდენა ხალხს, თეატრი რომ არა ჰქონდეს, მოსაწონი არ არის.

შეალო რედაქტორო! ეს საგანი, (მე გგონია თქვენ ამაზედ თანახმა იქნებით), ღირს იმათ, რომ დალაგებთ ით მოილაპარაკოს იმაზედ კაცმა.—

მიიღეთ ჩემგან დარწმუნება, რომ დაერჩები თქვენი მარადის ჰატივის მცემელი

პარამან ზარამცი-შვილი.
ქ. მფილისის
დ-ს მისის
1869 წელსა.

პოლიტიკა.

ამერიკა.
ნიუ-იორკის კორრესპოდენტი იწერება ერთს ანგლიის ვაზეთში: „ახლა მრანტი ძალიან გულსმოდგინეთ შესცქერის ძუბას და მაშინგტონის მმართველობა უთოოთ უშველის ამ კუნძულს და გამოიყვანს ისპანიის მონებიდან; ისი თქვენ უფრო კარგათ გეცოდ-

ურავსათ ანთო, შუშანამ უფრო ჩაღუნა თავი და გაიფიქრა: რა დიდკატური შეხედულობა აქვს! და ქიდევ უფრო იგრძნო იმის სიყვარული. „მაგან რომ შემირთოს, — ჰფიქრობდა თან შუშანა — ისეთ ცოლობას გაუწევდი, ისეთ ნაირათ თავს შემოვევლებოდი, ისეთს სიყვარულს უჩვენებდი, რომ თავის დღეში არავის შესძლებოდა... საკვირველი! რამდენი მაგაზედ ლამაზი მინახავს, რამდენი უფრო ყმაწვილი და უკეთესი კაცი შემხვედრია, მაგრამ აგრე გული არავიზედ შემეფარდნიაო!...“
თუმცა კი შუშანას ერთი ყმაწვილი ვაჭარი მარკუს მანეზიჩ ისეთ ნაირათ უყვარდა ამ ერთი — ორი წლის წინეთა, რომ როდესაც გაიგო იმისი ასტრახანში ცოლის შერთვა, კინაღამ ჰკუზაზედ შესცდა; ამაზედ წინეთ კიდევ კინაღამ გაგიჟდა ერთი ყმაწვილი, ქართველი თავადისშვილისათვის; ამაზედ კიდევ უფრო წინეთ კინაღამ სიჭლექში არ ჩავარდა, ერთი რუსის ჩინოენიკი ჩორსტოკო-ხლემოვისისათვის, და ამათიც ისე ეგონა, რომ ასე არავინ მომწონებია და აღარავინ შემიყვარებოდა. „ნეტავი ერთი მალე მაინც ამხნდეს სიზმარი:“ ინატრა შუშანამ.

შუშანა მთელი წირვა სულ ამგვარს ფიქრებში იყო გართული. ისა ცდილობდა რომ ამგვარი ეშმაკის საფრთხე ფიქრები მოეშორებინა თავიდანა, მანამ ეკლესიაში მაინც იყო და დამდგარიყო სასტუმროთა, მაგრამ მაინც არა ეშველარა: სანაქრელი დრო, როდესაც ის თავგებგვინიანი წავიდა ეკლესიაში თავის დაკენკილს პოლიციის ჩინოენიკთან; როგორ დაუწყებდნენ ამას შურით ყურებასა თავის ტოლი ქალები და ეს კი ამათ შეხედვასაც აღარ იკადრებდა, რადგანაც ისინი დასცილოდნენ, რომ დაბერდი და რიგანი აღარავინ შეგირთავსო — ის კი არა თუ ამან ისეთი დიდი ვაჟი შეერთო, რომ იმათ ქრმე-

ნებათ, რასაც ანგლია, ან შრანცია იტყვის ამაზე. მაშინგტონის მმართველობის შემდეგ რს წადილს შეუძლიან გამოითხოვოს მეროპასა და იმის შუა ომი. ძონგრესი და ვაზეთები ცდილობენ აშლონ საზოგადოება ანგლიაზე, შრანციაზე და ისპანიაზე; მმართველობას ძალიან ეჯავრება ანგლია და არც შრანცია უყვარს; ამიტომ ცდილობს, რომ ხალხი მზათ იყოს საომრათ. ჰარისა და შლოტის აფიცრებიც თითქმის სულ მზათ არიან და ყოველ დღე ელიან ომიანობასა. — შენიებიცა ფხიზლობენ და, როგორც იშოვნიან სახერხო დროს, მაშინვე ეცემიან ძანადას“.

შრანცია.

ამ ცოტა ხანში იმპერატორის სტამბაში დაიბეჭდა ერთი ვრცელი მათიანე შრანციანზე, რომელიც შეიცავს დროს 1851-დგან. ამ მათიანეში არის ჩამოთვლილი ყველა წარმატებაები შრანციისა. პეტროვი ამბობს, რომ მესამე ნაპოლეონი რომ არ ყოფილიყო, მაშინ ეს წარმატებაები სრულებით არ იქნებოდნენო. ამ მოკლე დროში ხალხის გამარაგებაც მმართველობის მოქმედებას უნდა მიეწეროსო.

ამ დროს თეატრმაც და ლიტერატურამაც შრანციაში ძალიან წამატარა: არც ერთს დროს არა ყოფილან ასეთი საქები მწერლები და არც თეატრიც ასეთს ბრწყინვალეებაში, როგორც ახლა არისო. მმართველობის კეენხა იქამდე მიადწევს, რომ ამბობს: იმპერატორის ორბები (ე. ი. ჯარები) დაფრინავდნენ მთელს ქვეყანაზე და ყოველგინდგან სახელოვანათ დაბრუნდნენ შინაო. იმასაც არ იგონებს, რომ ამერიკიდგან დიდის სირცხვილით დაბრუნდნენ ეს იმპერატორის ორბები.

იტალია.

იტალიის ზოგიერთ ვაზეთებში სწერენ: „დიდი ხანია რაც მაძინის მომხრეებს განძრახვა ჰქონიათ, რომ მილანში არეულობა მოე-

ბთან პალარაკსაც არ იკადრებს, — თავიდან არ შორდებოდა იმას; „აბა მაშინდა დამკინონ, ია!..“ გაიფიქრებდა ხოლმე შუშანა ალტაცებითა.

შუშანა რომ ამ ფიქრებში იყო, წირვა კიდევ გამოვიდა, და ხალხმა დაიწყო გამოხვლა. შუშანამ მიხედ-მოიხედა, მიკირტი მიკირტიჩი იქ იყო და დაკენკილი ჩასტის აფიცარი კი აღარ სადა სჩნდა. შუშანას ისეთი ეწყინა ესა, რომ კინაღამ ტირილი მოუვიდა. ამას შეუვიდა იქვი და კინაღამ იმედოც გაღიწყვიტა, რომ შარემუზ იმას აღარ შეერთავს; მაგრამ კიდევ გაიმგრა გული. „არა, უეჭველათ შემირთავს: ყველა ამხნდა, რაც სიზმარში ენახე და ესეც აუცილებლათ უნდა ახდეს — მე დაცდილი მაქვს!“ პატარა ფიქრს უკან შუშანას ისევ გადაჰკრა ფერმა; იმას მოაგონდა, რომ სიზმარში ეიღამაც უთხრა: ეგ შეგირთავსო, და ცხადლივ კი არა ეინ რას ეუბნება ამაზედა. „მეორეც ესა, — იფიქრა იმან კიდევ, — მე მარტო მითხრეს: შეგირთავსო! და მართლა ხომ არ შეუერთავარ სიზმარში, რომ ცხადლივაც შემირთოს... ვინ იცის, ჩემმა ფიქრმა სულ ტყუილათ ჩამიაროს... მოუვიდა შუშანას თვალებზედ ცრემლი და მიეყუდა კედელსა. „დიდი საჭიროა, თუ არ შემირთავს — გამიგრა კიდევ გული — მაგისთანაები არიან ქვეყანაზედა!...“ შემირთავს — კარგია, არ შემირთავს და არცა ვსაჭიროებ; მაშა ჩემთან კიდევ მიჩვენეიან... ვინ იცის, იქნება ისეთიც რამ იყვეს, რომ მერე ვინანო.

(შედეგი იქნება).

ხდინათ; ბევრი წილი რევოლუციონერებისა იმყოფებოდა მილანში. იმათი იარაღი იყო რევოლვერები და მარსინის ბომბები. მართს დღეს დილით იმათ მილანელები უნდა გამოეღვიძებინათ თოფის კლით; პირველათ სამხედრო და სამოქალაქო თანამდებობის პირთ უნდა დასცემოდნენ და დაეტუსალებინათ, რომ ამათ არ დაეშალათ არეულობისათვის. თუმცა ბარბალოს პარტიამ იცოდა ეს ამბავი, მაგრამ მონაწილეობა არ მიუღია. წარსული თვის 18-ს ყველა რევოლუციონერი დაატუსაღეს; მილანელებმაც მაშინ შეიტყვეს ეს ამბავი.

დატუსაღებულთაგანში ბევრნი ჯარის აფიცრებიც ურევია.

ტელეგრაფები

(პეტერბურგში მიღებული)

პარიში, 4-ს მაისს, 12 საათი და 20 მინ. აქ დეპუტატების გამორჩევის დროს მოხდა არეულობა; ბევრნი დაატუსაღეს; რაბდენიმე კაცი პოლიციაში მოსამსახურებთაგან დაჭრილნი არიან.

ლონდონი, 22-ს აპრილს. გრაფმა ძლარენდონმა, სტეპა ლარდების პალატაში, რომ ამ ცოტახანში მოვილაპარაკებთ რუსეთთან მსაძლეთის და სპარსეთის სამხედროებთან რკინის გზის გაყვანაზედა.

საქართველო

„როდესაც ჩვენ ჯარით მივედით მოსლუნების საზღვარზე—ასე სწორს მსენოფონტი, ჩვენ იმათ მიუგზავნეთ მათივე მეგობარი, ტიმისთე ტრაპიზონელი შესატყობლათ მეგობრულათ მივიღებდნენ თუ არა. მოსლუნებმა არ შეგვიწყარეს: ისინი თავიანთის ციხე-სიმაგრეების მოიმედდნენ იყენენ. მაშინ ტიმისთემ გვიამბო, რომ დასავლეთის მოსლუნები მტრობენო საზღვარზე მცხოვრებს მოსლუნებს და, თუ შემწეობას დაჰპირდებით, იქნება საქმე მოხერხდესო. მართლა ასეც მოხდა: ჩვენ იმათ კავშირის პირობით შევეკარით. იმათ გამოგზავნეს სამასი ხის ღერის ნაფი, თითო ნაფიში ისხდა სამი კაცი: ორნი იყენენ მომზადებულნი საომრათ, მესამე ნაფი უკან წაიღო. მეომარ მოსლუნებს ერთ ხელში ეჭირათ ძეღის ფარი, თეთრის ბეწვიანის ხარის ტყავით მოსილი, მოყვანილი სუროს მსგავსათ; მეორე ხელში ეჭირათ გძელი შუბი რკინის წვერიანი, ტარის ბოლო ბურთიანი, სიგძით ექვს წყრამდე. იმათი ტან-საცმელი იყო სქელის ფარისა, რომელიც მუხლამდეც არა ჰფარავდა. თავზე ეხურათ ტყავის ჩაჩქანი ისეთი, როგორსაც პაფლაგონელი ხმარობენ: ჩაჩქანს შუა იყო ამართული გვირგვინის მსგავსათ ფაფრის ნაწნავი. მოსლუნენი აღტურვილნი იყენენ რკინის ცულებით. მართმა იმათგანმა იწყო სიმღერა; სხვებმა მისცეს ხმა; ყველანი წყობით შეიძინენ, განელეს ელიონებს შუა და მიჰმართეს საბრძოლათ იმ ადგილს, რომელიც უფრო ადვილი ასაღები იყო. მს იყო წინა-ადგილი ქალაქისა, რომელსაც ისინი დედა ქალაქს უწოდებდნენ. ძალაქში მდებარებდა უმთავრესი მოსლუნების ციხე-სიმაგრე, პირველი მიწვენი განხეთქილებისა; ვინც იმას დაიჭერდა, ის იქნებოდა მფლობელი მთელის მხარისა. მლონების მოკავშირენი ამტკიცებდნენ, ჩვენი მოწინააღმდეგენი უსაფუძვლოთ ჰფლობენო ციხეს, რადგანაც ის საზოგადოთ მთელს მხარეს ეკუთვნისო... პირველ შემბა-

ზე ციხეში მყოფთ სძლიეს. ამათ მკედრებს დასჭრეს თავები და თავიანთ მოწინააღმდეგე მოსლუნებს და ელიონებს დაანახეს ცეკით და სიმღერით. მეორეს დღეს ბერძნებს და იმათ მოკავშირეებს ბედი ეწვია: იმათ აიღეს ქალაქი, რომელიც ცეცხლს მისცეს. ამ ქვეყნის მეფე იმყოფებოდა ხის კოშკში, რომელიც მთის წვერზე იყო აშენებული; ის აქ იკვებებოდა საზოგადო ხარჯით; იმას მსახურებდნენ მცველნი მეფემ უარ-ჰყო კოშკის დატეგება და დაიღუპა ცეცხლში. ვინც რომ კოშკებში შეიხიზნენ, აგრეთვე ყველანი დაიღუპნენ. მლონებმა აიკლეს ქალაქი: აქ სახლებში ჰპოვეს გროვა პურისა დიად ძველი, რომელიც მოსლუნების თქმით, მამას შეიღებისთვის გარდაეცა. ნახეს აგრეთვე ახალი პურის ძნები და თიხის ქვევრები, დამარილებულის ზღვის ღორის ქონით. ზოგიერთი ქვევრი იყო საფე ამ თევზის ქონით; ქონს მოსლუნები ხმარობენ ისე, როგორც ელიონები ზეთის ზეთს. ამბრებზე ეწყობთ მრავალი წაბლი, რომელსაც ხარშვენ და პურის მაგიერათ ხმარობენ. არის აქ აგრეთვე ღვინო, რომელიც უწყლოთ სასმელათ მწკარტლია, წყლით კი გემოიანი და სურნელი.

„ზადსცეს რა ციხე მოკავშირეთ, მლონებმა განაგრძეს მოგზაურობა. იმათ გზაზე შეხვდით მოწინააღმდეგეების ქალაქები: ზოგი კიდევ დასცილილი იყო, ზოგი—თავის თავთ დაჰნებდა. უმეტესი ნაწილი ქალაქებისა ერთი მეორეზე ოთხმოც სტადიაზე მდებარებდა. როდესაც ერთის ციხიდან მეორეში სურთ რაიმე აცნობონ, მაშინ ერთმანეთი გაჰკვირან და ხმას აძლევენ: ასე მალა-მთიანია ეს მხარე. მოსლუნენი არიან აგებულებით ნაზნი, თეთრნი და მსუქანნი, ზურგს იხატვენ სხვა და სხვა ფრათ; წინა ტანზე ხმარობენ დაღს, ყვეილების მსგავსათ. აქ მამაკაცები დიდათ მისდევენ დედათ სქესს. ბერძნის ლაშქრის კაცი ამბობდენ, რომ ამისთანა ბარბაროსნი და ასე ზნეობით დამორბეულნი ელიონებზე ჯერ არავინ შეგვხვდებოდა. მოსლუნენი საზოგადოთ იმისთანა საქმეს კადრულობენ, რასაც სხვანი მალევეთ ჰჩადან.“

შემდეგ ამისა სტრაბონი აგვიწერს იბერიისას. „იბერია, იმის სიტყვით, შემოზღუდულია ძავეკაზის მთის შტოებით სომხეთამდე და პოლხილამდე. იმათ საშუალ მდებარებს ვაკე-მინდორი, რომელიც ირწყვის მდინარეებით; იმათ შორის უდიდესია მტკვარი. მტკვარი იწყობა სომხეთში, ჩამოდინარებს ვაკე ადგილებში; მტკვარს ერთიან არაგუსი, რომელსაც სათავე ძავეკაზში აქვს და სხვა მდინარეები. მტკვარი ეიწრო შესართავით შედის ალბანიაში. ალბანიასა და სომხეთს შორის ის არის გაშლილი, რწყავს პოხიერს საძოვრებს და იერთებს ბევრ მდინარეებს; მაგალითებრ, ალაზონს, სანდობანესს, როეტაკეს და ხანესს. მსენი სულ ნაფით სასელეონი არიან. ბოლოს მტკვარი ჩადის ძაპიის ზღვაში.“ ალბონი მდინარეებში ალაზონი ახლაც ალანათ იწოდება. დანაშინის მდინარეების სახელწოდება აწინდელ სახელწოდებას არ ეთანხმება. იქნება, ფიქრობს მიხვალდი, სტრაბონი უჩვენებს ნამდვილს ძველს იბერიის სახელებს, რომელნიც მწერლებისაგან შეცვლილნი არიან. ჩვენ შეგვიძლიანო ვთქვათ, რომ მტკვრის დაბლობები რომაელებმა კარგათ არ იცოდნენო: იქამომდე არც პომპი, არც ლუკული არ მისულანო. სანდობანესი, როეტაკესი და ხანესი უნდა იყენენო ახლანდელი ახსთაფა და მტია, ანუ ხრამი მდებდით და მუშავერით, და იქნება ალბონიც დალიახეიც.

სტრაბონი უჩვენებს იბერიაში შესაეალს ოთხ გზას. მართი ამას წინათაც მოვიხსენეთ. პირველია გაყვანილი პოლხიდის ციხე-სიმაგრით სარაპანით (შორაპანით) და იმის მახლობათ მდებარეს მით, სადაც პოლხიდა-ში მიმდინარებს შაზისი, რომელიც არის შეიარაღებული ას ოცის ხილით მდინარის სიმკვირცხლისა და ძალის გამო, მთელი არე-მარე დაგლეჯილია ნაკადულებით და ნიაღვრებით. მს გზა პოლხილიდან იბერიაში შესავალი გზა, რომელიც მთლათ აღტურვილია ციხე-სიმაგრეებით, კლდეებით და მთის უფსკრულში ჩამოჩქეფარე მდინარეებით.“ მს აღწერა სტრაბონისა ნამდვილი სურათია იმ გზისა, რომელიც ახლაც მართლად იმერეთს გადადის სურამის მთით, ანუ ლიხის მთის, და შორაპანის მახლობლათ მიემართება მუთაისს და მუთაისის იქით რიონით შოთს. აქაურს მდინარეებს თავისი სიმკვირცხლე აქამომდე არ მოჰკლდება; ძველი ხილების ნანგრევებს ახლაც მრავალს პოვლობს აქა-იქ მოგზაური. სტრაბონი შაზისათ უწოდებს მერილას, თუმცა ეს სახელწოდება მითვისებული აქვს ახლანდელს რიონს. მსეც უნდა შევნიშნოთ, რომ ძველი ბერძნებისა და რომაელების მწერალნი შაზისათ უწოდებენ ზოგნი რიონს, ზოგნი მერილას, ზოგნი შორაპანს. მეორე გზა: „იმ ტომებთაგან, რომელნიც ჩრდილო მხარეს მთა-ბარბონ, მგზავრი სამის დღის განმავლობაში დაღა ვაჭირებთ მგზავრობს; შემდეგ ის შდის არაგუსის მდინარის ხეობაში, სადაც ერთის დღის მაგიერათ უნდება ოთხ დღეს. მზის დასასრული დაცულია მტკიცის ზღუდით.“ მს გზა ის გზა არის, რომელიც ძავეკაზის შუა გულში გადის, შაზიბეგისა ანუ მყინვარის მიის ძირში და პოზზე, რომელიც მართლის-სხვებზე ღარილათ ანუ ღარილანათ ასახლებს, რომაელები—Pylae Caucasicae, Porta Alanorum, Porte des Alains, არაბები—ზაბოლანათ, სომხები—მირაპახკათ (საქართველოს ზღუდეთ) 4), რომელიც პლინის სიტყვით „არის ერცელი ბუნების ნაწარმოები, სადაც მთანი უეცრად განიბობიან, სადაც კარნი, რკინით შეჭედლის ხის ძელებით არიან შეზღუდულნი და იმათ ქვეშ მიილტვის მდინარე ღირიოდორისი, სადაც მახლობლათ კლდეზე აღიმართება ციხე-სიმაგრე ტუმანია, აშენებული აურაცხელ ტომთ შესაკავებლათ“ 5). პლინის ღირიოდორისი, სენ-მარტენის გამოკვლევით, არის მერგი და ტუმანია ღარილის სიმაგრე. პლინის აღწერას და სტრაბონის მტკიცე ზღუდეს ეთანხმება აგრეთვე მახუშტისგან მოხსენებული მეფის მირვანის მიერ აღმენებული ღარილა, რომელსაც შეება კარე და ქმნა სიმაგრე ხაზართა და ოსთათის, რათა უმისოთ ვერდარა ვილოდნენ“ 6). მესამე გზას სტრაბონი მოიხსენებს ყრუთ. იმის სიტყვით „ალბანიიდან მით გადის გზა, კლდეში გამოჭრილი. შემდეგ გზა მიემართება ტბით, რომელსაც შეადგენს კავეკაზის მთიდან ჩამოჩქეფარე მდინარე“. თუ რომ მიხვალდის აზრით ალბანიას ღლისტანში დაესახლებები, და თუ ალბანიასთან შეერთებთ მუბის მხარას შამხის ჩრდილო ნაწილით, მაშინ სტრაბონის გზა ალბანიიდან იბერიაში უნდა მოედებნათ მუბის სამხრეთით, იქ, სადაც გზა მუბის მხარედა გადადის შამხის მხარეში. იქნება ის მდებარება უფრო აღმოსავლეთათ, შურთბულაყს მახლობლათ. აქ მთები ძალიან მაღალი არ არიან და ხეობა მოგზაურისთვის გასაჭირი არ არის. მრისავე გზათ ახლაც დაიარებია შირვანიდან ღლისტანში. აქ ტბა არ არის: იქნება სტრაბონი უჩვენებს სამურს და ხეობა გადააქვს იმის ჩრდილოთ, ღერბენ-

დისკენ. მეოთხე გზას შეადგენს ეიწრო ობა, რომელიც იბერიიდან ჩადის სომხეთში: სტრაბონის სიტყვით, სომხეთით ხეობანი მიემართებიან მტკვრისკენ და არაგვისკენ... მრისეც ეს მდინარე მიმოუვლის ორს მავარ ქალაქს, რომელნიც კლდეზე არიან ამართულნი და ერთი მეორეს თევსმეტ სტადიაზე ჰშორავს. მტკვარზე მდებარებს ჰარმოზიკა, არაგვზე სეფმარა ანუ—სეფსიმორა. ამ გზებზე სომხეთით იბერია პირველათ განვლო პომპი, მეორეთ—პანიდი 7). მს გზა ახლაც უკეთესი სასიარულო გზაა: ის მიემართება ბეზაბალით პარაკიმიდან ლორამდე, შემდეგ ახტალით შულავერზე და ბოლოს პოდით მბილისზე. იქ, სადაც არაგვი მტკვარს ერთის, სადაც სტრაბონი ასახლებს ჰერმოზიკას და სეფმარას, აქამომდე მდებარებს ნაშთი ძველის საქართველოს დედაქალაქისა, მცხეთა, და იმის არე—მარეში დამნეულია აქა-იქ მრავალი ნანგრევები, რომელიც ჰმოწმობს სტრაბონის თქმულებას. სტრაბონის არმოზიკა, პლინის ჰარმასტიზი და პტელომეის არმაკტიკა არის მართლის-სხვებების არმასის-ციხე, არმასი, რომელიც ისახელებოდა ქალაქათ და მახუშტის სიტყვით ახლანდელს ნაქულბაქეამდე იყო გავრცელებული. სეფსიმორა არ ვიცით რა სიტყვაა და საიდან არის წარმომდგარი; იქნება ის იყო შეცვლილი ქართული სიტყვა. სენ-მარტენის გამოკვლევით სტრაბონი უწოდებს ასე სამთავრო-ცხეს 8).

7) Страбон. извѣст., стр. 121—122.
8) Географический словарь. 194. Hist. de la Géor. t. I, p. 65. Memoire de l'Hist. et Géogr. sur l'Arménie t. II, p. 177. 178.

სტრაბონი მოკლეთ გამოგვიხატავს თვით შინაგანს იბერიის ცხოვრებას. იმის სიტყვით ვხედავთ, რომ აქ ძველათვე დამყარებულა სახელმწიფო წესი, და ხელოვნება წარმატებაში შესული ყოფილა. „იბერია დასახლებულია—ასე ამბობს სტრაბონი, ოთხის კასტით ანუ წოდებით, რომელნიც ერთი მეორესთან განსხვავებულია. შამლესი კასტა იყოფა ორათ: პირველს ეკუთნიან მეფენი და დიდებულნი, რომელნიც განსხვავდებიან შთამომავლობით და უხუცესობით; მეორეს ეკუთნიან მსაჯულნი და სპათა განმგენი. მეორე კასტას შეადგენენ სამღვდლონი; მესამეს—მიწის მუშაკნი; მეოთხე კასტათ ითვლება მდაბალი ხალხი, რომელიც მეფეთ სამსახურს ეწევა და განთავისუფლებულია ყოველსავე საზოგადო მოხელეობისაგან. მს წოდება დაყოფილია კომლებათ ანუ სახლობათ, სადაც ყოველი საცხოვრებელი საერთოა და სადაც უხუცესნი ბანებლობენ და განაგებენ საქმეს.“

მს სურათი სტრაბონისა გვიმტკიცებს, დეზუ-დე-მონპერეს ფიქრით, რა ძველის ხნისა უნდა იყოს ფეოდალური არისტოკრატია ძავეკაზში, სადაც თითქმის აქამომდე შეუცვლელათ ისევე იგვიფაო. სტრაბონი გვიჩვენებს ალყევებულს მდგომარეობას იბერიისას. იბერია ალბანიაზე მომატებულათ იყო შემკული ქალაქებით და მჭიდროთ მოყვანილი ხალხით. აქ იპოვებოდა სახლები აგურით ხელოვნურათ აშენებული, ბაზრები და საზოგადო შენობები; კრამიტი საერთო ხმარებაში იყო. აქ ვაკე—მინდორების მოსახლენი არიან გართულნი მიწის-შემუშავებაში, ტანთ იმოსებიან სომხურათ და მიდიურათ, არიან მშვიდობის მოყვარენი ვიდრე მთიულნი, რომელნიც სიმრავლით იბერიელებს აღემატებიან და რომელნიც სცხოვრებენ თავიანთ მონათესავე და მოსაზღვრე სკითების მსგავსათ და ბრძოლის ხმაზე ადვილათ სტრავებენ თავიანთ ყანებს. ამ სურათს აპიან და ღიონ ძასსიუსი პომპეის დროს დაურთვენ, რომ იბერიელთ საბრძოლო იარაღი იყო ხელ-შუბი და შურდული; როდესაც იბრძოდნენ, მტერს ტყეში თურმე შეიტყუებდნენ და მაღალის ხე-

9) Asia Mineure, t. II, p. 326—328.

ებიდამ დაუწყებდნენ სროლას 9). ეს სურათი ამტკიცებს, რომ სტრაბონის იბერია თვითონ უნახავს და იბერიის ყოფა-ცხოვრება თვითონ გამოუკვლევია. იბერიათ ის ასახელებს ახლანდელს შარტლს, ალბანიათ—მთელს დაღესტანს და აგრეთვე აწინდელს ქხეთს. შარტლი როგორათაც ძველათ, აგრეთვე შემდეგ სწავლა—ხელოვნებით წინ იყო ძახეთზე. შერადლურ წესს აქ შარტლის-ცხოვრებაც ისე გამოგინათავს, როგორც გამოგინათავს სტრაბონი. ამ საგანზე შემდეგ გვექნება საუბარი. შენობაში ხელოვნების განვითარებას სპარსეთიდან შარტლის-ცხოვრება მიაწერს ერისთავს არდამს 10).

„ალბანიის საზღვრავს, სტრაბონის აზრით, აღმოსავლეთით ქასპის ზღვა, დასავლეთით—იბერია, ჩრდილოეთით—ძაგესთის თემი ძეგრაუნის ვაკე—მინდერებადღე, რომელიც ზღვამდღე. ალბანიის სამხრეთით მდებარებს ვაკე-მინდერიანი და მთიანი სომხეთი; რომელიც შეადგენს ქაზბის მხარეს. აქ სომხები იბერიელებისა და ალბანიელების მოსაზღვრენი არიან.“ ამ აღწერილობაში ჩანს, რომ ალბანიის შეადგენდა სენ-მარტენის განმარტებით შირვანი და დაღესტანი 11) ანუ ზოგჯერ სიტყვით, ქართველების ძახეთი და დაღესტანი 12).

„ალბანიაში მიმდინარებს მტკვარი (Cyrus), რომელიც სხვა მდინარეების შეერთებით ვრცელდება და მიწას დიდთ აპოხიერებს. მტკვარის შესართავში ზღვას მუდამ შემოაქვს ქვიშა, ასე რომ ახლო-მდებარე კუნძულები ერთი მერარეს უკავშირდებიან და ხმელეთს ერთიანს; ამისთვის აქ მსგელობა საშიშარია, უფრო საშიშარია იმით, რომ ზღვის ზეირთნი ამ ადგილს სცემენ. ამბობენ, ვითომც მტკვარი ვიდრე ზღვას შეუერთდებოდეს თორმეტ სართავთ განაწილდებოდა; ამითი ზოგი ქვიშით იმსება, ზოგი თუმცა ღრმაა, მაგრამ ნაესადგურათ უფარგისა. ეს ნაპირი ზღვით და მდინარეებით მოიფარება უმეტესს სამოც სტადიაზე, მაგრამ აქ ამას მისაგალი არა აქვს. აქ ზღვის მოძრაობას ოთხმოც და ათ სტადიაზე გააქვს ქვიშა, რომელიც აღმართავს ნაპირზე ქვიშის გორაკებს. მახლობლათ ზღვას ერთის არაქსი, რომელიც დიდს სიმკვირცხლით მომდინარებს მომხეთქად.“ ეს სურათი მიხვალდის განმარტებით ახლაც ვთანახმება ადგილობრივ მდებარეობას. მართლაც რომ მხოლოდ მტკვარი თავისის მტკვრით რწყავს და აპოხიერებს მთელს მხარეს; მართალია, რომ ყველა იმისი სართავები ისე შემცირებულან, რომ, როგორც ზუღდენ მტკვრი ფიქრობს, არა თუ ხომალდები, თვით დიდი ნაგებობებიც შეიმოდნენ, ისეთი ნაგებობა როგორსაც სპარსელები ქასპის ზღვაზე ხმარობენ. ამისთვისაც სტრაბონი შემცდარი არ არის, რომ აქ კარგი ნაესადგური არ არის. სართავები აქამომდე უფრო და უფრო მცირდება: ქვიშა, როგორც მდინარეს მოაქვს, აგრეთვე ზღვის ზეირთებს გამოაქვს. ძველათ, იქნება თვით სტრაბონის დროს, ნაპირი უფრო თანასწორი იყო და დროითი—დრომდე ის (ნაპირი) ზღვას შორს არ გაქვანდა. ამისთვისაც სტრაბონს საფუძველი აქვს, როდესაც ამტკიცებს, რომ ზღვის ზეირთნი სცემენ ნაპირს უმეტესს 60 სტადიაზე (ანუ 10 ვერსზე მეტათ). ახლაც მრავალი კუნძული ნაპირისა გვიმტკიცებს, რომ ზღვა უფრო და უფრო უკან იწევს და ამასთანავე კუნძულები ჩნდება ქვიშის გამო, რომელიც მტკვარის სართავებს შეაქვთ ზღვაში 15 ვერსამდე. მტკვი არ არის, რომ სტრაბონის დროდამ მთელი ნაპირი,

მთელი ნაყოფიერი დელტა მტკვარისა დიდთ შეიცვალა, რადგანაც ყოველ დღე იცვლება, ძველათ ხომ უფრო დაბლა უნდა ყოფილიყო. შესაძლებელია, რომ ზოგიერთი მტკვარის სართავი სრულდებოდა დაიხშო ქვიშით. მაშა სარდაზე გასაკვირველი არ არის, რომ სტრაბონი აღრიცხავს 12 სართავს, როდესაც ახლა ექვსსაც აღარ იხსენიებენ. 13)

სტრაბონი თავის აღწერაში თვით ბუნების ისტორიასაც კი შეეხება ალბანიისას. ის მოიხსენებს აქ მორიელებს და ფალანგებს. აქ არის ისეთი ფალანგები, რომელნიც ზოგნი სიცილით ხოცენენ, ზოგნი—ცრემლით; იმათგან დაშხამული ადამიანი გრძობს. სო მტკიენეულობას თავისის მოყვასისადმი. მართლა და მორიელები აქამომდე მრავლი ვრცელს იბერიისა და ალბანიის ვაკე-მინდერებში, რომელნიც მტკვრით ირწყვიან, თუმცა ისე საშიშნი და ისე შხამიანი არ არიან, როგორც სტრაბონი ფიქრობს და როგორც თვით ადგილობრივი მცხოვრებნი შიშობენ. თუ რომ ნაკენს ადგილს თავისს დროს ზეირთნი ზეთი მისაწართ... „აქ ბუნება ის უხვია, რომ ალბან ღნი არც კი საჭიროებენ ზღვის ადგი-მიცემაში, განაგრძობს სტრაბონი. თვით მიწითაც ვერ სარგებლობენ იგინი, როგორც რიგია. ღვინა-მიწას აქ გამოაქვს ყოველ გვარი ნაყოფი და მცენარე, რომელიც მუდამ ამწვანებულთა. არაინ იდგვის იმათ შექუშავებისთვის. რაც უნდა მიწის მოსავალი იყოს, ყოველივე აღმომცენარებს აქ უთესველათ და უხნავათ, როგორც ამას ამტკიცებენ ვინც კი სამსახურის გამო იქ ყოფილა. მართლდ ჩაფლულ თესლს გამოაქვს ორი-სამა სამკალი, ერთ მარც ვალს-50 მარცვალი. სახნავათ ხმარობენ ხის გუთანს და არა რკინისას. მთელი ვაკე-მინდარი ირწყვის მდინარეებით და ნაკადულებით უფრო მეტათ ვიდრე ბაბილონი და მეგობტე. ბალანი მუდამ მწვანეა, სამოვრათ გამოსადგვია. ჰავრი ყოველთვის მრთელია. პირუტყვი, შინაური და გარეული, კარგათ იკვებებიან.“ „ალბანიელნი სხვა მთის ტომებზე აღმატებით არიან მშენიერნი და ტანოვანი; არიან ფხიზელნი და ცხოვრობენ ბუნების მსგავსათ; არ იციან ფულის ხმარება, სთვლიან მხოლოდ ასამდე, თუმცა აღებ მიცემობას დიდათ მისდევენ. სხვას არას დასდევენ; არ იციან არც ზომა, არც წონა; უფიქრელათ იწყობენ ბრძოლას, საზოგადო საქმეს და მუსიკობას. მამობს ქვეითნი და მხედრობით, როგორათაც სომხნი; არიან მსუბუქად და მძიმეთ შეიარაღებულნი. მამოჰყავთ მომატებული წყობა, ვიდრე იბერიელებს: 60,000-მდე ქვეითი ჯარი, 22,000-მდე ცხენოსანი. ამოდენი ჯარი გამოიყვანეს საბრძოლათ პომპეისთან. ხმარობენ შუბს, და ისარს, აბჯარს, ფარს და ჩაბალას, იბერიელების მსგავსათ. ალბანიის ვაკეთენის აგრეთვე ქასპიანა; აქედამ წარმოსდგა კასპიელების და თვით ზღვის სახელი.“ მზა იბერიიდან ძველს ალბანიაში ანუ დაღესტანში სტრაბონის სიტყვით, გაყვანილი იყო უწყლო ძამბიზენის მინდვრით, რომელიც თვით ალბანამდე მთიანი იყო. ეს ადგილი მიხვალდის ფიქრით უნდა უღრიდეს ახლანდელს შუადარს და ქრასოვს, სადაც მხოლოდ იორი მიმდინარებს 14).

ალბანია—ის სივრცე, რომელიც მდებარებს იბერიასა, ძაგესთისა და ქასპის ზღვას შორის, დასახლებული იყო ყოველთვის მრავლთ მცირე ტომთგან, რომელნიც ერთი მეორესთან დამოუკიდებლათ აყვნენ. იმათ შორის სტრაბონი იხსენიებს ბელლებს და ლეგებს. ბელლებათ ზოგნი ხაღიან გლიგოვლებს, ზოგნი გილანელებს; ლეგის სახელ-წოდება უჩ-

ვენებს ახლანდელს ლეგებს. სტრაბონის დროს თვითთავის ალბანიის ტომს ჰყვანდა საკუთარი მეფე. მართი იმათგანი ბძანებლობდა დანაშთით. ალბანიელები საუბრობდნენ სხვა და სხვა ენაზედ, რომლის რიცხვიც სტრაბონის სიტყვით იყო 26 15). „ალბანიელნი თავიანთს სცემენ მზეს, იუპიტერს და მთვარეს; ამ უკანასკნელის ტაძარი აღმწებულთა იბერიის საზღვარზე. სამღვდლო პირი, რომელიც აქ მსახურებს შემდეგ მეფისა ყველაზე მეტათ პატივცემულია. იმას უპყრია უპირველესი ადგილი სამლოთ ნადიმში; ის ბძანებლობს სატაძრო მხარას, რომელიც არის ვრცელი და დიდათ დასახლებული. ზოგნი სატაძრო მსახურთგანნი ლეთაების შთაბერით წინასწარმეტყველობენ. იმათში ვინც მომატებულათ აღიესება ზენარის მადლით, ის იწყებს ტყეში ტანტალს; ამ დროს მღვდლის ბძანებით იმას სტაცებენ ხელს და ნაკურთხის ჯაჭვით შეჭკერენ. წლის განმავლობაში იმას უხვათ აძლიევენ საქმელს, ბოლოს მთვარის დღეობაში სხვა მხებერბლათ შორის დაჰყენ. აი რა გვართ: ვინც ამ ხელობაში მომატებულათ გამოცდილია, ის ხელით მპყრობელი ცულისა, რომელიც განგებ ამ გვარ საქმეში იხმარება, გამოდის ხალხის შუა-გულიდან და დასცემს ცულის გვერდით მკერდში, როდესაც მხებერბლი დაეცემა, ის იმის შინაგანიდან ამოიღებს საწინასწარმეტყველო ნიშანს, რომელსაც ხალხს დანახებებს. მასტკან გვამი მიაქვთ დაწესებულს ადგილს, სადაც თვითთავის იმას გადაბჯენს ცოდვის განსაწმენდელათ.“ „ღუბა-დემონაჰე, რომელსაც ეს სიტყვები გამოუწერია სტრაბონიდან, დიდს მსგავსებას უჩვენებს ამ ჩვეულებისას, ტაერის ტომში და აგრეთვე ჩუდო-ფინენებში, რომელნიც ბალტიის ზღვის პირათ სახლობენ და რომელთაც იმის სიტყვით დამოკიდებულება ჰქონათ ოდესმე იმ ფინენებთან, ძაგესთისა და ტაერიდის მთებში რომ შეხიზნულან 16).

მ რ თ ს ვ ი ს მ მ.

მედიანი შენი ვლავახებ ბზინავენ
და ფიქრები ეშხაქებთან ფრინავენ;
ტუნნი შენი ვარდის ფრათ კამაქებენ
და თვისს ტრფილს მწარეთ აკანალებენ,—
თუმც აძლიევენ ერთხელ კონის იმდესა,
აჯერებენ იმას კონას იმ ვრთსა;
მერე სველიან მას სხვა ბედნიერება
და ადებენ იმას მშრალს რიქებდა...
რას მატულებ?!.. ბიცნობ—რაცა ბრძანდები!
ზინდა მომცე გულში ბევრი დარღები
და შორიდან უფურბდე სეირსა!..
დასცილდე უხვირას ხეირსა?!
მაგრამ შენზედ უფრო გაცვეთილი ვარ,
შენზედ უფრო მე სიცრუით დადვიარ.
სადაც ენახე შენზედ უფრო ლამაზსა,
იმე წამსვე დაგანებე შენ თავსა:
შენს ტურბებსა გაცველი ჰიანს ვაშლშია
და შენს თვლებს—წამლჩველს წიწილაშია.
ა. ვ.

ზ ა ნ ა დ ა რ კ ი ს კ ო რ ტ რ ე ტ ს.

მშვენიერ სახე! ბრწყინავ სიმშვილით,
მე შემომტკვირ წუნარის ღიმილით,
მეც სასოებით გმურებ, მხნე ქანწული!
მარად მამულის ვრთვული ვილი!

მამულს დაეშულს და ახებულს,
...
შენ მიუწოდე ნაკურთხი ხელი

15) Страбон. извѣст. 125, 127. Мѣм. sur l' Arm. t. I, p. 217, 218.
16) Voyage autour du Caucase, t. VI, p. 13-15.

და მიუ დაამხვე უძლიე მტერი.
ხელი მიახე მახვილს საომარს,
სიმხნე აღუზუნე დაეშულსა ჯარს.
მტერი დამარცხდა და ქარლს მეფე
დაავიერებენ, შენ გაამეფე.

მაგრამ სიშურემ და მასთან მტრობამ
მიქვეს საბრალო იმაე მტრის ხელში.
საწყლად დაგზავრა შენ ლაღატობამ,
შმაქო ქალი დაგწვეს დედ ცეცხლში.

მე ყოფილა, დღესაც ასეა:
ძმას მისთვის მტრობა დაუთესია;
ღიდი ხანა ჩენში ნათქვამი:
ქარგისთვის კარგი არვის უქმნია.

ალექსანდრე აკოფოვი
ქ. მთიანის.

კ ე ვ ე ლ ა.
სითქენ მიეშურები რას ჩქარობ, თუთო პეპელა.
ნუ თუ სასტიკმა სიცხემან ვერა გავრინა ნელ-ნელა.
„რასა დაგვებ სიცხესა, ვერ შემკართოლებს სხივი
მზის.
„მე ვარდა ვერაფრიალები, რომელიც აღერსითა
მზის.

მე შენ შეგნატრი, პეპელა, რომ თავისუფლად
მაელობ!
მტრფილები თამაშო იარდ—ზამბახს და მთი ხარობ.
მე კო, საბრალო, ვერ მიგწვდენ, მედმა სიტურფე
შორსა გადვიგლო,
და საწყალს, მწირსა ამ სოფლად, სედესა ცეცხლი
მომიღო!

ალექსანდრე აკოფოვი.
ქ. მთიანის.

ს ა მ ა პ რ ო ო ნ ო ზ ა მ ი.

ძაგესთის აქეთა მხრის პრიკაზში იხსილება ქვემო მახსენებულ მთილისს მცხოვრებლების ქვისთიკრის სახლები პრიკაზის ვალში: აქეთქა მსახურავის შეილის ტერუნოვის სახლი მთილისში (1000 მან. ვალში).— აქეთქა იოსების ძის მტკურტლოვის სახლი (3,500 მან.). ზეო და სოსია ქაზარაშვილების ამირჯანოვისა (1,200 მან.).—მეანგულა მბრიელის შეილის მეანგულოვის სახლი (1,100 მან.). პეტრუზა ბრიქურას შეილის ბრიქუროვის სახლი (900 მან.). ყველა ეს სახლები არიან მეორე ქალაქის განყოფილებაში. ვინსაც ქსურს ვაჭრობაში მიიღოს მონაწილეობა, შეუძლია წინეთვე ნახოს პრიკაზში სიები.—

მ. მთილისის მესამე განყოფილების მომრიგებელი მოსამართლე უცხადებს მიცვლებულის სახაზინო გლეხის სოსია ბეროს ძეს მახუტაშვილის მემკვიდრეებს, რომ მოვიდნენ და მიიღონ მის შემდეგ დარჩენილი ქონება.—

მთიანისს უფრდის სამართველოში 20 მისისთვის დანიშნულია ვაჭრობა ქვირივი ანისტისა მღვდლოვის ქუთაისის მამულის გასასყიდა; მამული, რომელიც იქიდება კ. ბარანა ლორთქიფანიძის ვალის (400 მ.) გარდასახლად, შეიცავს სამოსახლო ადგილს და მზე აშენებულ ხის შენობებს და დაფსებულია ორას ოც და ხუთ მანეთად (225 მ.) ამ მამულის შექმნის მსურველს შეუძლია დანიშნულ დროს მივიდეს ქუთაისის უფრდის სამართველოში და ნახოს იქ ზემოხსენებული მამულის აღწერა და სხვა ამ საქმის შესახები ქალაღები.

კ ა რ ო ო ზ ი თ ი გ ა ნ ე ს ა დ მ ა.

პეტერბურლის უნივერსიტეტი ნაყოფს სტუდენტს ჰსურს უროკები აძლიოს. სოფელში ან დაჩაში წასვლის თანახმაც არის.—ადრესი: მელიქიშვილის და კ. სტამბაში, ხანის ქუჩაზედ.—

9) Страбон. извѣст. стр. 117 118. Dubois de Montpereux, Voyage autour du Caucase, t. II, p. 49, 50. Hist. de la Géor. Introd. 1858, p. XIX, XX.
10) Hist. de la Géor. t. II, p. 77.
11) Мѣм. sur l' Arm. t. I, p. 214.
12) Hist. de la Géor. Introd. p. X.

13) Страбон. извѣст. стр. 122-124.
14) Тамъ же стр. 124, 125.